

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԵՍԸ

ՍՈՒՐԷՆ ԽՈՒԴԱՆԵԱՆ

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը իր 123 ամեայ Պատմութեան ընթացքում, հայրենակերտման գաղափարներով տոգորուած, զօրավիգ է եղել հայկական 3 հանրապետութիւնների կայացմանը տուեալ ժամանակաշրջանի հրամայականներին համաձայն:

Առաջին հանրապետութեան շրջանում, Օսմանեան կայսրութեան գազանաբարոյ եւ դաւադրական հուլիան շարունակութիւնը Քեմալական Թուրքիայի մէջ տեսնելով, ինչպէս նաեւ տարածաշրջանի տրամաբանական գարգացումները նկատի ունենալով շահեկան դուրս գալու համար կոչ էր անում օր առաջ ընդունելու խորհրդայնացումն իրականութիւնը:

Սակայն՝ «Հայոց» գահին բազմած Դաշնակցական ղեկավարները որդեգրեցին ամէն գնով իշխանութիւնն պահելու, քաղաքականութիւնը եւ «ժողովրդի» բաց ճակատով հաստ պատերին խփելու վնասակար սովորութիւնը:

Իսկ Խորհրդային Հայաստանին զօրավիգ լինելու հանգամանքը պայմանաւորուած էր այն իրողութեամբ, որ խորհրդայնացումը Հայաստանի վարչակարգը իր բռնատիրական եւ միահեծան հուլիանները հանդերձ Հայոց Մեծ Եղեռնից յետոյ ազգապահպանման եւ զարգացման կարեւորագոյն գործոնն էր իր մէջ պարունակում, որը եղեռնագարկ ժողովրդի համար հրաշքի նման բան էր, որի վկան է 70 ամեայ նրա պատմութիւնը:

Խորհրդային իշխանութիւնը կռեմլեան ինտերնացիոնալիզմի նրբոյ ազգային կուսակցութիւնների նկատմամբ մերժողական կեցուածք էր որդեգրել:

Հնչակեան կուսակցութիւնը նոյնպէս մերժուել եւ հալածուել էր: Սակայն երբեք անտագոնիզմի չվերածեց իր յարաբերութիւնները խորհրդային իշխանութեան հետ: 2-րդ համաշխարհայինից յետոյ բոլոր ջանքերով ձեռնամուխ եղաւ հայրենադարձութեան խրախուսմանը եւ ներգաղթի քարաւանների կազմակերպմանը աշխարհի տարբեր ծայրերից: Յիշենք աւելին, Ստալինեան անասարսուռ շրջանից ԽՍՀՄ-ի հետեւեան քաղաքական ձնհալի սկզբնական շրջանը, որ Հնչակեան ղեկավարութիւնը ընկ. Կուսակցութիւնի գլխավորութեամբ Նախիջևեանի եւ Ղարաբաղի փոշնակած թղթապանակները ջանում էին կռեմլեան պրոպանդերի խորքից վերհանել եւ օրակարգի նիւթ դարձնել:

Յօդուածիս կոնսեպտը ոչ թէ պատմական իրադարձութիւնների շարադրումն է, այլ խոհափիլիսոփայական որոշակի դիտարկումը վերոյիշեալ հարցի շուրջը եւ այդ ֆոնի վրայ իրական պատկերի արտացոլումը:

Հնչակեան կուսակցութեան հայրենակենտրոն ռազմավարութեանը հակադրուեց դաշնակցութեան հակասովետական կենտրոնախոյս ռազմավարութիւնը: Զկորցնելով ոչ մի աւիթ հակակոմունիստական վարչակարգեր ունեցող երկրներում «Կոմունիստի» պիտակի ներքոյ հալածել եւ դուրս մղել հնչակեան ակտիւիստներին: Եւ ահա եկաւ խորհրդային կոմունիստական շրջանի մայրամուտը եւ երրորդ Հանրապետութեան

ծնունդը 1991 թ.ին:

Չնայած այն բանին որ այս հանրապետութիւնը ժառանգել էր տնտեսական եւ մշակութային զգալի կարողութիւն: Բայց միապետական, համայնավարական համակարգի անցման բարդոյթները, դարաբաղեան հարցի շուրջ սանձազերծած պատերազմը Ատրպէյճանի կողմից, երկրի շրջափակումը, եւ ամենաաղէտալին, աւերիչ երկրաշարժը՝ եւ նրա հետեւան քնների յաղթահարումը եղան նորանկախ հանրապետութեան հրամայական օրախնդիրները:

Հնչակեան կուսակցութիւնը զօրավիգ եղաւ առաջին նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեանին, հսկայական էին ծառայած ինդիւիդուները: Սակայն Հայ մարդու հաւաքական կերպարի մէջ ապրող այն գէնը, որ կոչուած էր օրհասական պահին ազգը միասնական եւ միակամ դարձնելու, պէտք էր ակտիւացնել: Մատենադարանի մարդկային մտքի դարաւոր իմաստութիւնը իրենց մէջ խտացրած մատենաների ծալքերի շողքից իմաստնացած Լեւոնը, պէտք է ղեկավարեր Հայոց Համազգային շարժումը եւ գիտակցելով Հայ մարդու մէջ եղած այդ գէնի ակտիւացման անհրաժեշտութիւնը առաջնորդեր համազգային ներուժով այդ բոլոր մարտահրաւէրներին դիմագրաւելու գործը:

Դարաւոր պատմութեան մէջ առաջին անգամ, ազատագրուեցին հայկական հողեր, յաղթեցին ճակատամարտում, անհրաժեշտ էր յաղթել նաեւ ինչպէս տարածաշրջանի այնպէս էլ միջազգային ասպարեզում նետուած մարտահրաւէրներին, որտեղ պէտք էր քաղաքական, դիւանագիտական մտքի գերագոյն լարուածութիւն, հետեւել եւ իրականացնել քաղաքական բարդ կոմբինացիոն քայլեր:

Թուում էր յաղթանակած Ղարաբաղի նախագահին որպէս Հայաստանի վարչապետ կարգելը յաջողուած քայլ էր: Երկու հանրապետութիւնների ժողովրդի նոյնութիւնը հաստատելու եւ նրանց միաւորման աղերսանքը լսելի դարձնելու առումով: Սակայն ժամանակը ցոյց տուեց, որ նորանկախ բայց երազկոտ ժողովրդի ղեկավարութեանը այդքան «խելացի» քայլեր չէր կարելի:

Միայն Ղարաբաղեան «Բերդի պաշտպանութիւնը եւ ամբարայնումը կարող էր այս «հանձարեղ» քայլի օբյեկտը հանդիսացող Ռ. Քոչարեանի առաքելութիւնը լինել եւ ոչ թէ Հայաստանի նախագահական բարձունքից դարաբաղեան հարցի կարգաւորումը:

Սխալը թոյլ էր տրուել: Այդ ժամանակ իշխանական կուլիսնեթում վճռական ձայն ունէր ազգային բանակի ձեւաւորման գործում իր հսկայական աւանդը ներդրած պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեանը, որ յետագայում պէտք է դառնար վարչապետ ու վերջում մի խումբ ստահակների ձեռքով կազմակերպուած աներեւակայցի յանցագործութեան գոհր դառնար: Վազգէն Սարգսեանի համար սփիւռքահայ մեծահարուստները կողմից «հայկական ներդրումներ» հոսքը եւ այդ միջոցներով երկրի տնտեսութեան եւ պաշտպանութեան զարգացումը, եղաւ մի գայթակղիչ խաղ, որ

միանար այն ձեւաւորող հակա-Լեւոնեան ճամբարին, որոնք նրա վարած քաղաքականութիւնը համարեցին նահանջողական եւ դաւադրական:

Ուստի աւելորդ գոհերից խուսափելու համար հասունացաւ այն պահը, որ Լ. Տ. Պետրոսեանն իր թիմով պէտք է հրաժարական տար: Ասպարէզը թողնելով «Ծովից Ծով» երգող Երեւանում նստած Ղարաբաղի հարցը լուծող ուժերին:

10 տարի անցաւ, բայց ոչ միայն Ղարաբաղեան հարց չլուծուեց, այլ.

- Ղարաբաղը դադարեց կարգաւորման գործընթացի սուբյեկտը լինելուց եւ դուրս մղուեց բանակցութիւնների սեղանից:

- Հայաստանը դուրս մղուեց տարածաշրջանի խոշորագոյն եւ շահաւետ նախագծերից:

- Արտաքին եւ միջազգային յարաբերութիւնների մէջ օր-օրի թուլացան Հայաստանի դիրքերը:

Հայաստանը Ծաւալապաշտի, ինտերվենտի եւ օկուպանտի «պատուաւոր» տիտղոս ստացաւ: Արդիւնքում «Ազգային ինքնորոշում» բառակապակցութիւնը անհետացաւ Եւրոպացի կարգաւորողների շուրթերից, տեղը գիջելով եւ շեշտակիօրէն արտացոլելով «տարածքային ամբողջականութեանը»: 1998 թ.ի իշխանափոխութիւնից յետոյ կառավարման բուրգի կոռումպացումը եւ Ղարաբաղի ու արտաքին քաղաքականութեան մէջ սխալ շեշտադրումների որդեգրումը ստիպեցին Հնչակեան կուսակցութեանը Քոչարեանական ռեժիմի հանդէպ արմատական ընդդիմադիր կեցուածք որդեգրել (Համահնչակեան 17-րդ համագումար Կիպրոս 2001.թ):

Դաշնակիցը եղաւ քաղաքական դաշտի առողջ ու կառուցողական ընդդիմադիր ուժերի, ինչպիսին էր «Արդարութեան Դաշինքը», պէտք է խոստովանենք որ այն չարձանագրեց այն յաջողութիւնները որ ակնկալուում էր ժողովրդի կողմից: Վերջապէս ողջունեց եւ ոգեւորեց քաղաքական թոհուբոհների մէջ թրծուած, 10 տարուայ լուծութիւններից յետոյ քաղաքական բեմ ելնող առաջին նախագահ Լ. Տ. Պետրոսեանի վերադարձը:

Հնչակեան կուսակցութեան Հայաստանի կառուցը յանձինս ատենապետ Լիւդմիլա Սարգսեանի եւ Երիտասարդական թեւի Նարեկ Գալստեանի ղեկավարութեամբ, առանցքային ղերակատարութիւն ունեցան ժողովրդական շարժումը ծաւալելու եւ «Հայկական Ազգային Կոնգրես» ընդդիմադիր կառուցը ձեւաւորելու եւ ամրապնդելու հարցում: Հնչակեան կուսակցութեան սփիւռքեան կառուցները համահունչ եւ արդիւնաւէտ ձեւով արձագանքեցին հայրենիքում ծաւալուած գործընթացներին:

Ազգային կոնգրեսի ձեւաւորումը Տէր Պետրոսեանի ղեկավարութեամբ ժամանակի պահանջն էր եւ ժողովրդական շարժման տրամաբանական շարունակութիւնը, շարժման ալիքը եւ էներգիան նպատակասլաց ուղղութեամբ մղելու եւ օրուայ հրամայականին համահունչ դարձնելու համար:

Քանզի երկիրը հաց ու ջրի պէս կարիք ունէր ժողովրդավարութեան, արդարութեան, օրէնքի, իշխանութեան եւ վստահու-

թեան վերականգնմանը: Ազգային կոնգրեսի կազմում ՄԴՀԿ ներկայութիւնը եւ գործունեութիւնը համահնչակեան ընտանիքի որդեգրած ընդհանուր քաղաքականութեան ու ռազմավարութեամբ էր պայմանաւորուած:

Ներկուսակցական անառողջ մթնոլորտ

Համահնչակեան ղեկավարութիւնը իր վերջին համագումարներում, անկախ քաղաքական անպատ պայմաններից Հայրենիք վերադառնալու մարտավարութիւնն որդեգրեց: Որոշ ակտիւ եւ ճանաչուած դէմքերից եկան համալրելու Մայր կուսակցութեան շարքերը:

Ազգային ժողովի պատգամաւոր Վարդան Խաչատրեանի մուտքը ակամայից որոշակի իրարանցում առաջացրեց կուսակցութեան հայաստանեան կառույցի ներսում: Հայաստանի Ատենապետ Լիւդմիլա Սարգսեանը, Վարդանի մուտքը դիտարկեց որպէս իրեն հետին պլան մղելու կամ հեռացնելու փորձ: Չնայած բոլոր բացատրութիւններին, թէ Վարդանի մուտքը չի ստուերելու նրա գործունեութիւնը եւ կապ չունի նշուած պաշտօնի հետ:

Լիւդմիլայի վարքագիծը շեշտակիօրէն փոխուեց, կարծես եւ աթոռը պահելու համար սկսեց ջղաճիգ ոչ պատշաճ դրսեւորումներ, որին նպաստում էր վերջին համագումարում կուսակցութեան կենտրոնի անդամ դարձած Գ. Եղիազարեանի յորդորումները, եւ տեղական մամուլը ասուլիսներում ցեխարձակումները: Թէեւ Համահնչակեան 19րդ Համագումարի որոշումամբ հաստատուել էր ՄԴՀԿ ի քաղաքական պայքարի գիծը ընդդիմադիր դաշտում, Ազգային Կոնգրեսի կազմում, Լ. Սարգսեանը մերթ ընդ մերթ ՄԴՀԿ-ը ՀԱԿ-ից դուրս գալու գուշակութիւններ էր անում, կուսակցութեան ներկայութիւնը այնտեղ պայմանաւորելով իր անձի հետ:

Շիկանում էր մթնոլորտը: Շրջանային վարիչ մարմնի կազմից եւ երիտասարդ ակտիւիստներից ձեւաւորուեց կազմ կոմիտէ, հրաւիրուեց արտահերթ համագումար, որ ապահովում էր օրէնքի եւ պատշաճութեան նորմերը:

Վերը նշուած համագումարը կայացրեց համապատասխան որոշում, որ արժանացաւ ՄԴՀԿ կենտրոնի հաւանութեան եւ ընդունուեց ու հրապարակուեց համապատասխան յայտարարութիւն: Վերոյիշեալ որոշմամբ կուսակցութիւնից հեռացուեցին ինչպէս Լ. Սարգսեանը, այնպէս էլ Գուրգէն Եղիազարեանը: Այլ հարց է անարդար կամ արդար որոշում էր, այլ հարց է կնիքը ում մօտ կամ որտեղ է գտնուում: Քանի որ հաւաքականութեան ոգին էր գերիշխողը այդ որոշման կայացմանը, սպասուում էր որ Կոնգրեսը նոյնպէս կ'ընդունի այն: Սակայն կոնգրեսի ղեկավարութիւնը վարժուած լինելով կուսակցութիւնը լոկ անձերի մէջ տեսնելու վարժանքին, մոռանալով որ այստեղ Հնչակեան կուսակցութեան հաւաքական իմիջն է կանգնած դեմառդէմ: Աւելորդ սուրբ տրուեց անձին, ի դէմս Լիւդմիլա Սարգսեանի: Այստեղ Խնդիրը կայանում է հայեցակարգային մի շարք հարցադրումներ